

sezono, ki se prikazujejo tudi več večerov zapored. Je v zasebni lasti, vendar od mesta Bern še vedno prejema subvencijo v višini 250.000 evrov letno.

DEBRECEN

Magdolna Balkány

Zgodovina in splošni podatki

Debrecen leži na vzhodu Madžarske v Veliki nižini. Je drugo največje mesto (leta 2010 je imelo 207.308 prebivalcev) za Budimpešto (1.776.000 prebivalcev, vključno z obrobjem 3.300.000) v deželi z desetimi milijoni prebivalcev. Velikost mestnega območja znaša 461,65 km², gostota prebivalstva pa 443/km². Debrecen je glavno mesto okrožja Hajdú-Bihar, zaradi univerze, zgodovinskih znamenitosti, bolnišnic in mednarodnega letališča pa tudi regionalno središče znanosti, tehnologije, kulture, zdravstva in transporta. V regiji so še tri zgodovinsko in kulturno pomembna mesta s svojimi mestnimi gledališči: 50 km oddaljeno mesto Nyíregyháza (119.000 prebivalcev), 100 km oddaljeni Miskolc (165.321 prebivalcev) ter 120 km oddaljeni Eger (56.330 prebivalcev). Treba je omeniti tudi mesto Oradea v Romuniji, ki ima madžarsko govoreče prebivalstvo, univerzo z madžarskim učnim jezikom in madžarsko gledališče. Mesto Oradea je iz Debrecena zdaj lahko dostopno (70 km, ena ura), kar je vredno omembe, saj med mestoma in državama obstajajo živahne industrijske, turistične in kulturne (med drugim tudi gledališke) vezi.

Budimpešta, glavno mesto Madžarske, ki je sedež vseh najpomembnejših upravnih in kulturnih institucij, leži 230 km zahodno, poltretjo uro vožnje z vlakom ali avtomobilom. Ljudje iz debrecenske regije se večkrat odpravijo v to metropolitansko mesto, da bi si ogledali kulturni program, zlasti glasbene in gledališke dogodke.

Mesto s pripadajočo regijo so različne etnične skupine naseljevale že v antičnih časih pa tudi ob prihodu madžarskih osvajalskih plemen v 9. stoletju. Ime mesta je bilo prvič omenjeno leta 1235 kot Debrecun. Do zgodnjega 16. stoletja je bil Debrecen pomembno trgovsko mesto, ki je služilo kot trgovska povezava med Poljsko in Transilvanijo; trgovalo je z vinom, pšenico, živino in konji, in sicer tako z Zahodom (Nemčijo) kot Vzhodom (Rusijo).

V otomanskem obdobju na Madžarskem (1541–1693) se je Debrecen, ki je bil blizu meje in brez mestnega obzidja, pogosto znašel v težkem položaju. Izkusil je vladavino otomanskega cesarstva, katoliških Habsburžanov in transilvanskih knezov. Posledica tega je bila odprtost prebivalstva, in Debrecen je precej zgodaj sprejel protestantsko reformacijo. Debrecen so imenovali tudi »kalvinistični Rim«, in sicer zaradi

Reformiranega kolegija, ki so ga tu ustanovili leta 1538, pa tudi zato, ker je bilo mesto stoletja najvzhodnejši sedež reformacije. Njegovi prebivalci so bili madžarski kalvinisti, imenovani "cívís", ki so gojili strogo puritansko etiko in miselnost (Rimskokatoliški cerkvi je bila vrnitev v Debrecen dovoljena šele leta 1715).

Debrecen je bil dvakrat v zgodovini razglašen za glavno mesto države – prvič med revolucijo in vojno za neodvisnost v letih 1848/49, drugič pa ob koncu druge svetovne vojne leta 1944. Leta 1849 se je madžarska revolucionarna vlada preselila iz Pešte in Bude v Debrecen. Leta 1857 je bila dokončana železnica med Budimpešto in Debrecenom. Zgradili so nove šole, bolnišnice, cerkve, tovarne in mline, v mestu pa so se pojavile tudi banke in zavarovalnice. Debrecen je dobil podobo modernega mesta. Kot naslednica Reformiranega kolegija je bila leta 1912 ustanovljena nova Madžarska kraljeva univerza.

Glavni trg v Debrecenu z veliko kalvinistično cerkvijo. Foto: Csonka Zoltán, uporabljeno z dovoljenjem.

Po prvi svetovni vojni je Madžarska izgubila dve tretjini nekdanjega ozemlja in regionalnih centrov, zato se je Debrecen ponovno znašel blizu državne meje. Priložnost za razvoj pa se je pojavila na področju turizma. Turistična atrakcija je postal Hortobágy, največje naravno travišče v Evropi; njegov lastnik je bila mestna občina.

Med drugo svetovno vojno je bil Debrecen skoraj povsem uničen. Po letu 1944 je nova madžarska komunistična vlada nacionalizirala institucije in nepremičnine v mestni lasti, del javne domene pa je postala tudi zasebna lastnina. Polovico debrecenskega

območja so priključili bližnjim mestecem, mesto pa je izgubilo tudi pravice nad območjem Hortobágy. V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je mesto začelo ponovno razvijati, od političnih in gospodarskih sprememb v devetdesetih pa si resno in uspešno prizadeva, da bi postalo regionalno središče mednarodnih projektov na področju znanosti, inovacij in tehnologije ter športnih prireditev; na ta način gradi mostove med Vzhodom in Zahodom.

Zgodovinski razvoj Debrecena je odločilno zaznamovalo izobraževanje. V mestu je več kot deset gimnazij, Reformirana teološka akademija v Debrecenu, ki se nahaja v zgradbi Reformiranega kolegija, ter Univerza v Debrecenu s 17 fakultetami in 32.000 študenti, od katerih jih 3200 prihaja z vsega sveta. V mestu zdaj vlada mednarodno vzdušje. Številni študentje ostanejo tudi po diplomi. Na univerzi in v bolnišnicah, kjer poteka medicinsko izobraževanje, je zaposlenih 7000 visoko usposobljenih delavcev, precej pa zaposlujejo tudi multinacionalke, ki imajo sedež v mestu. Veliko ljudi najde zaposlitev tudi v storitveni industriji.

Kulturna infrastruktura

Velika kalvinistična cerkev (Nagytemplom) in Reformirani kolegij (Debreceni Református Kollégium) nista le simbola mesta, temveč predstavljata njegovo središče z lokacijskega, arhitekturnega, zgodovinskega in kulturnega vidika. Cerkev in glavni trg delujeta tudi kot kulturni prizorišči, kjer potekajo družabni dogodki, koncerti, visokokakovostne plesne in gledališke predstave ter ulični festivali (glej sliko). Reformirani kolegij je zgodovinska znamenitost, vendar ima tudi vlogo kulturnega centra. V njem se nahajajo teološka akademija, gimnazija, muzej z zbirko 17.000 eksponatov iz zgodovine Reformirane cerkve in kolegija. Njegova knjižnica hrani redke knjižne znamenitosti, služi pa tudi kot pomemben arhiv zgodovine mesta.

Kot eno izmed intelektualnih žarišč na Madžarskem je Debrecen ustvaril omrežje kulturnih institucij, ki gostijo pisano paleto dejavnosti in letno organizirajo na tisoče programov. Vse oblike umetnosti (glasba, upodobitvene umetnosti, gledališče in film) so v mestu dobro zastopane. V središču teh dejavnosti sta dve ključni instituciji: Neprofitna ustanova za organizacijo dogodkov Fönix (Fönix rendezvényszervező közhasznú nonprofit kft.) ter Skupnostni center Debrecen (Debreceni Művelődési Központ).

Fönix, ki je zadolžen za osrednje kulturne dogodke in festivale v mestu, ima sedež v Konferenčnem centru Kölcsey (Kölcsey Központ), ki so ga odprli leta 2006 in je eden največjih v državi. Velika konferenčna in glasbena dvorana, pri kateri obstaja tudi možnost razširitve, lahko sprejme med 750 in 1100 obiskovalcev. V njej so nastopile številne domače in mednarodne zvezde s področja glasbe, gledališča in profesionalnih razstav. Dvorana Fönix (Fönix Csarnok), ki so jo odprli leta 2002 in ima kapaciteto 8500 sedežev, se uporablja kot prizorišče državnih in mednarodnih športnih tekem pa tudi za velike gledališke in plesne predstave ter glasbene koncerte. Fönix je odgovoren tudi

za organizacijo raznih obsežnih programov na prostem ter lokalne in mednarodne festivale, med drugim tudi znano Parado cvetja (Debreceni Virágkarnevál), Festival vojaških orkestrov (Nemzetközi Katonazenekari Fesztivál Debrecen), Mednarodno zborovsko tekmovanje in folklorni festival Béle Bartóka (Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny és Folklorfesztivál), Džezovske dneve v Debrecenu (Debreceni Jazznapok), Festival poezije (Költészeti Fesztivál) in Literarne dneve (Debreceni Irodalmi Napok). Veličastno prizorišče za glasbene in gledališke predstave je znano Gledališče na prostem v srcu Velikega parka (Nagyerdei Szabadtéri Színpad).

Skupnostni center Debrecen ima šest podružnic in hišo za mlade v različnih mestnih soseskah pa tudi poseben projekt – Hišo tradicionalne domače obrti (Timárház – Kézművesek Háza). V večnamenskih zgradbah Skupnostnega centra Debrecen so običajno gledališke dvorane (100–200 sedežev), knjižnice, razstavnici prostori, kinodvorane ter sobe za društva s prostočasnimi dejavnostmi, družinskimi programi in različnimi drugimi dejavnostmi. Njihova glavna naloga je opolnomočanje skupnosti.

Na področju vizualnih umetnosti ima Muzej Déri (Déri Múzeum) skoraj stoletno zgodovino. V glavni dvorani muzeja (120 sedežev) potekajo tudi literarni večeri in gledališke predstave. V ločeni zgradbi se nahaja Spominski muzej Ferenc Medgyessyja (Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum), kjer so na ogled dela enega najpomembnejših madžarskih kiparjev 20. stoletja pa tudi sodobne samostojne in skupinske razstave lokalnih umetnikov. Leta 2006 je bil odprt MODEM (Modern és Kortárs Művészeti Központ), umetnostna galerija in center za moderno in sodobno umetnost, ki ni uveljavljen le na Madžarskem, temveč tudi v Vzhodni in Srednji Evropi. Njegove skupne prostorske kapacitete znašajo 3000 m² v treh nadstropjih, namenjen pa je tematskim razstavam. MODEM deluje tudi kot kulturni center, ki gosti in organizira koncerte, projekcije filmov, alternativne gledališke predstave pa tudi seminarje, konference in tečaje muzejske pedagogike. Njegova manjša podružnica, Múterem Galéria, večinoma gosti razstave lokalnih umetnikov v čudovito restavrirani nekdanji mestni hiši.

Druga ključna organizacija v mestu je Kodályjeva filharmonija v Debrecenu (Kodály Filharmonia Debrecen), ki jo sestavljata dva profesionalna ansambla: Kodályjev filharmonični orkester v Debrecenu in Kodályjev zbor v Debrecenu. Oba redno nastopata v Debrecenu, v drugih madžarskih mestih in v tujini. Naj naštejemo nekaj najpriljubljenejših glasbenih prizorišč v Debrecenu. Bartókova dvorana (Bartók terem) je čudovito prizorišče za klasične koncerte v središču mesta (500 sedežev). Koncerti klasične glasbe potekajo tudi v glavni univerzitetni dvorani (400 sedežev) ter Lisztovi dvorani (Liszt terem) Fakultete za glasbo (220 sedežev). Koncerti se odvijajo tudi v protestantski Veliki cerkvi (2000 sedežev) ter v katoliški Cerkvi sv. Ane (Szent Anna Székesegyház, 200 sedežev). V mestu je tudi nekaj glasbenih prizorišč na prostem, kot so Glavni trg, Trg Déri, Mestna hiša ter že omenjeno Prizorišče na prostem.

Gledališka infrastruktura

Če jih povprašamo po gledališču, bo prva asociacija večine meščanov Debrecena Narodno gledališče Csokonai (Csokonai Nemzeti Színház), poimenovano po prvem pomembnem pesniku in dramatiku moderne dobe Mihályu Csokonaiu Vitézu (1773–1805), ki se je rodil in živel v Debrecenu. Glavna stavba gledališča v romantičnem stilu, ki jo je mesto zgradilo v samem centru leta 1865, za marsikoga pooseblja pojem gledališča. Njegova stalna skupina z umetniki, ki je v mestu zelo priljubljena, se povprečno predstavi v 350 predstavah letno, obiskujejo pa jih večinoma intelektualci vsaj štiri- do šestkrat na leto. Družine z majhnimi otroki bi omenile tudi Lutkovno gledališče Vojtina. Omenjeni gledališči, torej Csokonai in Vojtina – tako imenovani uradni gledališči mesta (ki ju subvencionirata centralna in lokalna vlada, upravlja in nadzoruje pa mestna občina) – predstavljata jedro gledališkega polja.

GRONINGEN

Hans van Maanen in Antine Zijlstra

Zgodovina in splošni podatki

Groningen je glavno mesto province Groningen, ki leži na severnem Nizozemskem. »Sever« sestavljajo tri province: Frizija, Drenthe in Groningen. Omenjene province zavzemajo 27 odstotkov površine države, v njih pa živi nekaj več kot deset odstotkov prebivalstva Nizozemske (skupno približno 16 milijonov). Gre za razmeroma podeželsko regijo na sicer močno urbaniziranem Nizozemskem.

Mesto Groningen, ki ima 190.000 prebivalcev (podatki za obdobje 2010/2011), je daleč največje mesto na severnem območju. Gre za razmeroma majhno in gosto poseljeno mesto z 2500 prebivalci na km². 60 km zahodno leži Leeuwarden, glavno mesto province Frizije, ki ima približno 98.000 prebivalcev, 30 km južno pa Assen, glavno mesto province Drenthe, s približno 65.000 prebivalci. Logično je torej, da je kulturni center severnega dela Nizozemske postal Groningen.

Groningen spada med tipična nizozemska mesta, ki so največji razcvet doživela v 17. stoletju (nizozemska zlata doba). Ostanki te dobe so dobro vidni še danes – na kanalih v notranjem delu mesta, starih hišah trgovcev, številnih ubožnicah, ki so jih ustanovili vladajoči veljaki, ter nekaterih protestantskih cerkvah (oziroma takšnih, ki so postale protestantske). Kot vsa nizozemska mesta severno od Rena je Groningen po reformaciji postal protestantsko mesto, kjer so bili na oblasti pridigarji, zato je bilo gledališče prepovedano do sredine 18. stoletja. Nekaj stoletij je vsa trgovina iz province Groningena, zlasti s kmetijskimi proizvodi, morala potekati preko samega mesta, ki se